

DOI 10.37491/UNZ.80.13
УДК 341.1

Світлана ЛОЗІНСЬКА¹

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК-ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА У СВІТЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Аналізуються підходи, прийняті в практиці та втілені у правових висновках Європейського суду з прав людини щодо застосування окремих статей Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод до питань протидії і захисту прав жінок, що постраждали від насильства. Стверджується, що до перших та ключових прав, пов'язаних із захистом жінок від насильства крізь призму застосування положень Конвенції, є звернення Суду до ст. 6 ЄКПЛ, яка гарантує право на справедливий суд (доступ до правосуддя). Саме у світлі дії цієї норми знаходять реалізацію інші приписи Конвенції, а саме: право на життя (ст. 2), заборона катування (ст. 3), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), заборона дискримінації (ст. 14) та інші принципові засади ЄКПЛ. Особливо звертається увага на невід'ємність у розрізі функціонування конвенційних механізмів захисту жінок від насильства та протидії йому на інституційному рівні встановлення та підтримання у практиці ЄСПЛ висновків щодо позитивних зобов'язань держави та її органів у цій сфері. Резюмується, що системність у підході ЄСПЛ стосовно тлумачення заборони дискримінації в контексті захисту прав жінок, які постраждали від насильства, зокрема й домашнього або приватного, виплати їм компенсації та покладення на держави-учасниці негативних і

¹ кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри міжнародного та європейського права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
lozinskasw@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0002-6634-1575>.

позитивних зобов'язань пов'язується із сутністю дискримінації за статевою ознакою в цьому випадку. Невжиття належних заходів правоохоронними органами та/або національним судом щодо захисту права на життя жінок, заборони катування та захисту їхніх прав на свободу й особисту недоторканність у зв'язку з їхньою статтю та толеруванням домашнього насильства і відображає глибоко укорінені дискримінативні стереотипи, що досі поширені в суспільстві у багатьох європейських державах, а саме визнання порушення вказаних прав заявниць Судом у поєднанні зі встановленням фактів дискримінації стосовно жінок сприяє комплексній боротьбі з цим явищем, вжиття не лише заходів індивідуального, але й загального характеру шляхом прийняття законів та організаційних заходів органами влади держав-учасниць Конвенції.

Ключові слова: домашнє насильство, практика ЄСПЛ, право на справедливий суд, право на життя, ЄКПЛ.

Хоча ключовим новітнім міжнародно-правовим актом, прийнятим у межах діяльності Ради Європи у сфері захисту жінок від насильства, є Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (також відома як Стамбульська конвенція) [1], Україна досі її не ратифікувала, а тому не входить до системи, створеної та підтримуваної цією Конвенцією. При цьому, попри відсутність у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — ЄКПЛ або Конвенція) [2] конкретних положень щодо охорони і захисту прав жінок-жертв насильства, в тому числі домашнього насильства, роками напрацьована практика тлумачення і застосування окремих положень ЄКПЛ Європейським судом з прав людини (далі — ЄСПЛ або Суд) стосується також і означеної проблематики у світлі гарантованих Конвенцією основоположних прав на життя, на особисту недоторканність, на доступ до правосуддя (право на справедливий суд), заборони дискримінації та ін. У зв'язку з цим та зважаючи на сумнозвісну актуальність проблем захисту жінок від насильства в українському суспільстві, відповідні підходи ЄСПЛ потребують ретельного наукового дослідження.

Проблематика захисту прав жінок від насильства та домашнього насильства у світлі аналізу практики ЄСПЛ та положень ЄКПЛ не є цілковито новою для української правової доктрини. До цих питань звертались такі науковці та дослідники як Ю. А. Гончарова, О. В. Головіна, К. К. Дайнеко, А. Некрасова, Л. А. Островська, Т. А. Стоянова, О. О. Уварова, Т. І. Фулей та інші. Однак системного вивчення особливостей застосування норм Конвенції у обраній сфері досі не здійснено.

Отже, метою статті є встановлення механізмів захисту прав жінок, що постраждали від насильства, виходячи з тлумачення основоположних прав і свобод, закріплених у ЄКПЛ та викладених у рішеннях і правових висновках Суду.

Аналіз практики ЄСПЛ у її динаміці дозволяє встановити, що до найперших та ключових прав, пов'язаних із захистом жінок від насильства крізь призму застосування положень Конвенції, є звернення Суду до ст. 6 ЄКПЛ, яка гарантує право на справедливий суд або на доступ до правосуддя. Саме у світлі дії цієї норми знаходять реалізацію інші приписи Конвенції, а саме: право на життя (ст. 2), заборона катування (ст. 3), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), заборона дискримінації (ст. 14) та інші принципові засади ЄКПЛ, — що буде досліджено нами далі.

Так, слід звернути увагу на висновки Суду, що безпосередньо вказують на порушення прав, гарантованих Конвенцією у зв'язку із вчиненням приватними особами насильства стосовно жінок. У справі *Kontrová v. Slovakia* (2007) [3] ЄСПЛ встановив порушення ст. 2 (право на життя) та ст. 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту) Конвенції у зв'язку з, по-перше, бездіяльністю поліції у відповідь на звернення заявниці з приводу погроз насильством з боку її чоловіка, наявності в нього вогнепальної зброї і погроз вбивства їхніх дітей та самогубства з наступним вчиненням чоловіком цих дій (поліція не лише не відреагувала, але й допомогла переписати протокол та перекваліфікувати дії чоловіка на дрібне правопорушення) та, по-друге, відмовою Конституційного суду Словаччини у виплаті компенсації моральної шкоди у зв'язку з невідповідністю. Суд встановив, що бездіяльність поліції прямим чином призвела до смерті дітей заявниці та завдання їй моральних страждань, і заявниця повинна була мати можливість на отримання компенсації моральної шкоди, завданої їй особисто шляхом психологічного насильства чоловіка та наступним вбивством ним її дітей. Також ЄСПЛ дійшов висновку, що необхідності окремого дослідження фактів у світлі можливого порушення ст. 6 Конвенції немає, оскільки наведених заявницею аргументів та висновків Суду щодо порушення ст. 2 та ст. 13 ЄКПЛ достатньо. Таким чином ЄСПЛ вказав на наявність безпосереднього правового та фактичного зв'язку між забезпеченням права на життя заявниці та її дітей і позитивним обов'язком держави у реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту.

Ці ж позиції знайшли відображення та подальший розвиток у справі *Talpis v. Italy* (2017) [4], де заявниця — Єлизавета Тальпіс, протягом років страждала від домашнього насилля фізичного, психологічного та сексуального характеру з боку свого чоловіка, на що місцева поліція не реагувала належним чином і що, врешті-решт, призвело не лише до нанесення заявниці численних ножових поранень, але й до вбивства її сина чоловіком, що намагався захистити заявницю. ЄСПЛ дійшов до кількох важливих висновків у світлі цієї справи, встановивши порушення ст. 2 та ст. 3 Конвенції й, у взаємозв'язку з ними, також ст. 14. Суд встановив, що на державні органи покладається позитивне зобов'язання щодо захисту права на життя заявниці та її сина, прийняття оперативних превентивних заходів для їх захисту, а також наголосив на тому, що у справах про домашнє насильство права злочинців не можуть замінювати собою права жертв на життя та фізичну та психологічну недоторканність.

Крім цього, ЄСПЛ, зважаючи на вчинення домашнього насильства стосовно жінки у сім'ї та відсутність причин для багаторічного кримінального

провадження з боку правоохоронних органів у зв'язку з завданням заявниці тяжких тілесних ушкоджень, наголосив, що у судових справах, які стосуються спорів щодо насильства над жінками, національна влада зобов'язана вивчити ситуацію потерпілої з надзвичайною психологічною, фізичною та матеріальною незахищеністю й вразливістю та з максимальною швидкістю оцінити ситуацію відповідно. Уваги заслуговує й висновок Суду щодо конституювання порушення ст. 14 Конвенції в частині визнання дискримінацією за ознакою статі як невжиття належних заходів захисту стосовно заявниці, так і загалом щодо толерування домашнього насилля проти жінок у країні, про що свідчать статистичні звіти, розглянуті ЄСПЛ. Також Суд відзначив, що заявниця надала докази *prima facie*, підкріплені безперечними статистичними даними, що домашнє насильство вражає переважно жінок і що, незважаючи на проведені реформи, значна кількість жінок вбиті їхніми партнерами або колишніми партнерами (феміцид) і, подруге, що соціокультурні установки щодо терпимості до домашнього насильства зберігаються. Іншим прикладом порушення ст. 14 Конвенції є справа *M. G. v. Turkey* (2016), де Суд визнав дискримінацією факт того, що розлучених і офіційно неодружених осіб не було забезпечено однаковими заходами захисту від домашнього насильства з боку їхніх партнерів/-ок чи ексчоловіків/ексдружин, які були доступні особам, котрі перебували в шлюбі [5].

Т. І. Фулей, встановлюючи зміст та межі застосування у практиці ЄСПЛ концепції гендерної рівності, вказує, що Суд розглядає справи, які стосуються означеної проблематики саме крізь призму заборони дискримінації, застосовуючи ст. 14 ЄКПЛ у поєднанні з багатьма статтями Конвенції щодо забезпечення права на життя, заборони катування, права на справедливий суд, права на повагу до приватного і сімейного життя свободи думки, совісті й релігії, заборони примусової праці, захисту права власності. При цьому сутність зобов'язань держави розглядається Судом як через дотримання негативних, так і виконання позитивних зобов'язань за Конвенцією [6, с. 179].

На нашу думку, така системність у підході ЄСПЛ щодо тлумачення заборони дискримінації в контексті захисту прав жінок, які постраждали від насильства, зокрема й домашнього або приватного, виплати їм компенсації та покладення на держави-учасниці негативних і позитивних зобов'язань, пов'язується із сутністю дискримінації за статевою ознакою в цьому випадку. Невжиття належних заходів правоохоронними органами та/або національним судом щодо захисту права на життя жінок, заборони катування та захисту їхніх прав на свободу і особисту недоторканність у зв'язку з їхньою статтю та толеруванням домашнього насильства і відображає глибоко укорінені дискримінативні стереотипи, що досі поширені в суспільстві у багатьох європейських державах, а саме: визнання порушення вказаних прав заявниць Судом у поєднанні зі встановленням фактів дискримінації стосовно жінок сприяє комплексній боротьбі з цим явищем, життя не лише заходів індивідуального, але й загального характеру шляхом прийняття законів та організаційних заходів органами влади держав-учасниць Конвенції. В українському контексті з цього приводу цілком слушно

висловлюються думки з приводу того, що захист цінності гендерної рівності як пріоритетної на сучасному етапі розвитку України як правової держави забезпечить ефективну протидію домашньому насильству [7, с. 50], тобто встановлюється безпосередній зв'язок між недискримінацією та протидією домашньому насильству. Такий висновок є закономірним та підтверджується світовою практикою.

У частині заборони катування та поведження, що принижує гідність (ст. 3 Конвенції), з останніх справ важливою є *Bălșan v. Romania* (2017) [8], де Суд дійшов висновків, що продовжуване місяцями насилля та принизлива поведінка чоловіка стосовно дітей і дружини, що посилилась після звернення останньої із заявою про розлучення до компетентних органів влади, та неспроможність держави дотриматись взятих на себе позитивних зобов'язань щодо захисту і недопущення повторення випадків насильства (правоохоронними органами було накладено лише адміністративний штраф та заявлено про провокування суперечок з боку заявниці) свідчать про порушення ст. 3 та ст. 14 Конвенції. Правоохоронцями не було вжито належних заходів навіть за наявності наданих заявницею медичних звітів, що засвідчували акти насильства з боку її чоловіка. У контексті дискримінації заявниці Суд визнав її такою, що заснована на гендерній ознаці, а сам факт відсутності належного реагування з боку судової системи та безкарність кривдників у цій та інших справах, попри прийняті на державному рівні закони та стратегії боротьби з проявами домашнього насильства, свідченням недостатнього дотримання державою зобов'язань з прийняття належних заходів протидії домашньому насильству.

Невід'ємним у розрізі функціонування конвенційних механізмів захисту жінок від насильства та протидії йому на інституційному рівні є встановлення та підтримання у практиці ЄСПЛ висновків щодо позитивних зобов'язань держави та її органів у цій сфері. До прикладу, у справі *Oruz v. Turkey* (2009) [9] Суд резюмував, що держава не виконала покладені на неї зобов'язання щодо захисту права на життя матері заявниці (ст. 2 Конвенції) та захисту її самої від неодноразових випадків жорстокого побиття з боку чоловіка, що посягали на її недоторканність (ст. 5 Конвенції). З цього приводу ЄСПЛ констатував, що стосовно ст. 2 ЄКПЛ позитивні зобов'язання держави-учасниці також передбачають запровадження ефективною і незалежною судовою системою, яка дозволяє встановити причину вбивства і покарати винних, головна мета такого розслідування полягає в ефективному застосуванні внутрішньо-правових положень, які захищають право на життя, і якщо причиною є поведінка представників держави чи державних органів стежити за тим, аби вони понесли відповідальність за загибель, що сталась у межах їхньої компетенції. Щодо ст. 5 Конвенції Суд підкреслив, що на державу покладається позитивне зобов'язання превентивно вживати практичні заходи задля захисту особи, життя якої перебуває в небезпеці, ґрунтуючись на тому, що ефективний спосіб захисту повинен переслідувати будь-які різновиди домашнього насильства і надавати жертвам достатні гарантії, чого на момент звернення заявниці на нормативно-правовому та адміністративному рівнях не було забезпечено. Позитивні зобов'язання держави у світлі протидії навмисному заподіянні

жінкам тілесних ушкоджень та торгівлі людьми були підкріплені й у рішеннях ЄСПЛ у справах *Sandra Jankovic v. Croatia* (2009) [10] та *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010) [11].

Таким чином, дослідження практики ЄСПЛ у сфері запобігання та боротьби проти насильства стосовно жінок та домашнього насильства, захисту постраждалих від нього осіб свідчить про системність застосовуваного Судом підходу та ефективність звернення до положень ЄКПЛ у аналізованій сфері. Механізми застосування положень Конвенції та гарантованих у ній прав, у першу чергу права на життя, заборони катувань та поведження, що принижує людську гідність, права на свободу і особисту недоторканність, права на повагу до приватного й сімейного життя, охоплюють численні прояви вчинюваного стосовно жінок насильства, пов'язаного з життям та здоров'ям їх самих та близьких осіб. При цьому важливим є поєднання інструментів захисту жінок-жертв насильства у контексті означених прав із постійним підкріпленням в правових висновках Суду позитивних зобов'язань держав у забезпеченні постраждалих осіб правом на доступ до правосуддя (ст. 6 Конвенції) та гарантуванням реалізації права на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції). Помітною тенденцією є звернення Суду до ст. 14 ЄКПЛ (заборона дискримінації) сукупно з посиланням на інші статті Конвенції при конституюванні факту порушення прав жінок за гендерною (статевою) ознакою.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. *Council of Europe*. URL : <https://bit.ly/3BQ063i>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2V1LT1v>.
3. Judgment of 31 May 2007: Case of Kontrová v. Slovakia: Apl. № 7510/04. *European Court of Human Rights*. URL : <https://bit.ly/3COi0EK>.
4. Judgment of 2 March 2017: Case of Talpis v. Italy: Apl. № 41237/14. *European Court of Human Rights*. URL : <https://bit.ly/3q8TKtA>.
5. Некрасова А. Європейська конвенція з прав людини як інструмент захисту від домашнього насильства (30.11.2020). *Гендер в деталях*. URL : <https://bit.ly/3mOyirJ>.
6. Фулей Т. Застосування принципу гендерної рівності у практиці Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 175–180.
7. Головіна О. В. Стратегія та шляхи розв'язання проблем гендерно обумовленого насильства як фактор демократичних змін у суспільстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 47–51.
8. Final judgment of 23 August 2017: Case of Bălșan v. Romania: Apl. № 49645/09. *European Court of Human Rights*. URL : <https://bit.ly/3mT3PZm>.
9. Final judgment of 09 September 2009: Case of Opuz v. Turkey: Apl. № 33401/02. *European Court of Human Rights*. URL : <https://bit.ly/3CRqnj2>.

10. Final judgment of 14 September 2009: Case of Sandra Janković v. Croatia: Apl. № 38478/05. *European Court of Human Rights*. URL : <https://bit.ly/3bU1Z49>.
11. Final judgment of 10 May 2010: Case of Rantsev v. Cyprus and Russia: Apl. № 25965/04. *European Court of Human Rights*. URL : <https://bit.ly/3o1Y1wk>.

Надійшла до редакції 06.04.2021

Svitlana LOZINSKA

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Protection Mechanisms of the Rights of Women Victims of Violence in the view of the Activities of the European Court of Human Rights

The article analyses the approaches adopted in practice and embodied in the legal conclusions of the European Court of Human Rights on the application of certain articles of the European Convention on Human Rights to combating and protecting the rights of women-victims of violence. It is argued that the first and foremost rights related to the protection of women from violence through the prism of the application of the provisions of the Convention are the Court's appeal to Art. 6 of the ECHR, which guarantees the right to a fair trial (access to justice). It is in the light of this rule that other provisions of the Convention are implemented, namely the right to life (Art. 2), the prohibition of torture (Art. 3), the right to liberty and security of person (Art. 5), the prohibition of discrimination (Art. 14), and other principles of the ECHR. Particular attention is paid to the inseparability in terms of the functioning of conventional mechanisms of protecting women from violence and its counteraction at the institutional level, which are established and maintained in practice of the ECHR conclusions on the positive obligations of the state and its bodies in this area. It is concluded that the systematic approach of the ECHR to the interpretation of the prohibition of discrimination in the context of the protection of the rights of women-victims of violence, including domestic or private, compensation and imposition of negative and positive obligations on Member States is closely connected with sex discrimination in this case. The failure of law enforcement and / or national courts to take appropriate action to protect women's right to life, to prohibit torture and to protect their rights to liberty and security in relation to their sex (gender) and tolerance of domestic violence reflects deep-seated discriminatory stereotypes of societies in many European countries. Namely, the recognition by the Court of a violation of the applicants' rights in conjunction with the establishment of discrimination against women contributes to a comprehensive fight against this phenomenon, taking not only individual but also general measures by adopting laws and organizational measures by the authorities of the Member States.

Keywords: *domestic violence, ECHR practice, right to a fair trial, right to life, ECHR.*